

Programy telewizyjne o książkach w ofercie polskich stacji. Bilans półwiecza (1952–2002)

Sebastian D. Kotuła

Jednym z zadań telewizji publicznej było (i jest) podejmowania działań na rzecz szeroko pojętej promocji czytelnictwa. Jednym z możliwych sposobów realizacji tego zadania było (i jest) emitowanie programów o tematyce kulturalnej, w tym także o tematyce tylko książkowej. Programy o tematyce kulturalnej zalicza się do bloku publicystyki kulturalnej¹. Specyficzną grupą programów publicystyki kulturalnej są programy poświęcone książkom i czytelnictwu.

Celem pracy jest próba ukazania bogactwa oferty programowej w zakresie programów telewizyjnych o książkach nadawanych od 1952 roku, czyli od początku istnienia telewizji w Polsce do 2002 roku² oraz prześledzenie ich ewolucji. Ramy pracy stanowi półwiecze działalności telewizji w Polsce. Informacje na temat programów wskazanych w artykule uzyskano z literatury przedmiotu, artykułów publicystycznych oraz źródeł informacyjnych, np.

Polskiej bibliografii literackiej, telewizyjnych tygodników repertuarowych.

Uzasadnieniem dla podjęcia niniejszej problematyki jest fakt, że programy telewizyjne o książkach nadawane w języku polskim rzadko kiedy *per se* stanowiły temat odrębnych prac naukowych. Wśród nielicznych opracowań literaturoznawca Marcin Niemojewski przybliżył programy *Lubię czytać* oraz *Książki na jesień, zimę, wiosnę, lato* w aspekcie „książka jako przedmiot popularyzacji”, a także programy *Dobre książki* i *Telewizyjne Wiadomości Literackie* w aspekcie „książka jako przedmiot refleksji krytycznej”³. Inny literaturoznawca Krzysztof Biedrzycki uczynił przedmiotem analizy audycję *Wydanie drugie poprawione*, a w szczególności role i postacie krytyków literackich oraz pisarzy biorących udział w tym programie⁴. Natomiast medioznawca Jacek Dąbała wyliczył szereg trudności, z którymi musi się zmierzyć występujący

¹ Takiego określenia używa Jarosław Kończak. Por. J. Kończak, *Od Tele Echa do Polskiego ZOO; ewolucja programu TVP*, Warszawa 2008, s. 155.

² Zrezygnowano z przedstawienia pogłębionej i szczegółowej analizy koncepcji oraz przebiegu audycji (analiza dyskursu), ponieważ wymagałaby ona poświęcenia każdej audycji odrębnej pracy.

³ Por. M. Niemojewski, *Książka na małym ekranie*, „Zeszyty Telewizyjne” 2004, nr 5, s. 4–17.

⁴ Por. K. Biedrzycki, *Krytyk w telewizji [w:] Dyskursy krytyczne u progu XXI wieku: między rynkiem a uniwersytetem*, red. D. Kozicka, T. Cieślak-Sokołowski, Kraków 2007, s. 283–292.

na wizji gospodarz audycji o książkach⁵. Z kolei literaturoznawca Elżbieta Kauer przedstawiła analizę formuły, adresu odbiorczego, miejsca w ramówce oraz analizę oferty czytelniczej programów *Telewizyjne Wiadomości Literackie* oraz *Książki z górnej półki*⁶. Wreszcie autor tego tekstu, bibliolog i informatolog, scharakteryzował i omówił wykładniki językowo-stylistyczne charakterystyczne dla wypowiedzi krytyków literackich pojawiających się w programie *Książki z górnej półki*⁷ oraz gospodarzy i gości następujących programów: *Bajkonurrr, czyli w świecie książek dla dzieci*; *Hurtownia książek*; *Książka dla dzieci (Książka dla malucha)*; *Książki na wiosnę, lato, jesień, zimę*; *Książki nie tylko na ferie*; *Książki z górnej półki*; *Lubię czytać*; *Moliki książkowe, czyli co czytać dziecku*; *Stół z powyłamywanymi nogami*; *Tele-nowela – program o książkach*; *Telewizyjne Wiadomości Literackie*; *Wydanie drugie poprawione*⁸. Ponadto ukazał, w jaki sposób programy telewizyjne o książkach stawały się na mocy zachodzącej konwergencji częścią środowiska internetowego, tym samym – jakie nowe możliwości stworzyło medium cyfrowe w dziedzinie promocji książki i czytelnictwa⁹.

Mała liczba prac oraz wybiórczość tematów poruszanych na ich łamach doprowadziły

do tego, że w polskojęzycznym piśmiennictwie naukowym wciąż brakuje opracowań o charakterze syntetyzującym, które wskazywałyby *in corpore* programy telewizyjne o książkach emitowane w określonym przedziale czasowym. Niniejsza praca jest, jak się zdaje, pierwszą próbą tego typu. Przybliżenie oferty programowej tego bloku należy poprzedzić charakterystyką rzeczowej grupy programów. W tym celu można podjąć próbę wykazania odrębności genologicznej programu o książkach, mimo że w obecnej teorii takiego gatunku się nie wyróżnia.

Program telewizyjny o książkach – charakterystyka

Medioznawca Wiesław Godzic wyjaśnia, że „telewizja jest domeną gatunków. Strumień telewizyjny oglądamy ze względu na gatunki (one są zasadniczymi przesłankami dla wyboru tego właśnie, a nie innego programu). To prawda, ale jednocześnie, przeglądając ramówkę, mam kłopoty z zaklasyfikowaniem większości programów do jakiegokolwiek czystej kategorii gatunkowej”¹⁰. Te trudności wynikają z dużej liczby, wielofunkcyjności i różnorodności programów telewizyjnych¹¹. Wiele gatunków telewizyjnych ma też swój początek w innych mediach. Poza tym telewizja korzysta z nomenklatury gatunkowej

⁵ Por. J. Dąbała, *Literatura w telewizji, czyli wielkie wyzwanie* [w:] *Kultura. Media. Społeczeństwo. Księga jubileuszowa ku czci Ojca Profesora Leona Dyczewskiego OFMConv*, red. D. Wadowski, Lublin 2007, s. 309–405.

⁶ Por. E. Kauer, *Misja, fikcja czy pragmatyzm? Programy o książkach w polskiej telewizji publicznej – wybrane aspekty* [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą*, red. J. Dzieniakowska, Kielce 2007, s. 495–502.

⁷ Por. S.D. Kotuła, *Wartościowanie książki w programie telewizyjnym “Książki z górnej półki”* [w:] *Język a komunikacja 17: Język polski XXI wieku: analizy, oceny, perspektywy. Monografia z cyklu “Język trzeciego tysiąclecia”*, red. G. Szpila, Kraków 2007, s. 249–254; Tenże, *Wartościowanie książki w programie telewizyjnym “Książki z górnej półki” (na przykładzie wypowiedzi krytyków literackich)* [w:] *Język polski. Współczesność. Historia VII*, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda, M. Nowak, Lublin 2009, s. 55–61.

⁸ Por. S.D. Kotuła, *Nazwy gatunków literackich w audycjach telewizyjnych o książkach* [w:] *Język a komunikacja 33: Słownictwo specjalistyczne i specjalne w komunikacji*, red. M. Jodłowiec, A. Tereszkiwicz, Kraków 2013, s. 25–32.

⁹ Por. S.D. Kotuła, *Programy telewizyjne o książkach w Internecie* [w:] *Biblioteka, książka, informacja i Internet 2010*, red. Z. Osiński, Lublin 2010, s. 113–124.

¹⁰ Por. W. Godzic, *Telewizja i jej gatunki po „Wielkim Bracie”*, Kraków 2004, s. 19.

¹¹ Tamże, s. 131.

literackiej i prasowej, stąd próby wprowadzania nowych nazw gatunkowych na jej obszar spotykają się z brakiem akceptacji, mimo że nie do końca podlega ona (telewizja) klasycznym podziałom gatunkowym przyjętym np. w prasie¹². Niezależnie od tych problemów producenci telewizyjni, świadomi podziału społecznego na różne grupy o sprecyzowanych zainteresowaniach, wydzielają określone gatunki odpowiadające na potrzeby tych grup społecznych¹³. Takim gatunkiem zdają się być także programy o książkach.

Niektórzy medioznawcy nie wskazują w ogóle na odnośny gatunek¹⁴. Inni z kolei wyróżniają wśród gatunków określanych jako przekazy retoryczne, magazyny telewizyjne, a w nich – publicystykę kulturalną, np. *Pegaz* i *Dobre książki*¹⁵. J. Dąbała używa określenia ‘magazyn literacki’, tak go charakteryzując: najtrudniejszy gatunek telewizyjny, „w którym dominują »gadające głowy«, okładki i zadrukowane kartki papieru, a więc elementy bardzo odległe od kina akcji. Mamy więc przed sobą gatunek na pierwszy rzut oka mało intrygujący, w dodatku odległy od rozrywkowego *talk-show* czy naturalnej dramaturgii tzw. gorącej publicystyki”¹⁶. W telewizji niemieckiej używa się określenia ‘programy o książkach’, zamiast ‘programy o literaturze’ z tego powodu, że prezentuje się w nich nie tylko literaturę piękną, ale także inne gatunki piśmiennictwa¹⁷.

Program telewizyjny o książkach jako telewizyjny gatunek nie doczekał się więc ani odrębnej i precyzyjnej nazwy, ani charakterystyki¹⁸.

Można pozostać zatem przy określeniu ‘program (audycja) o książkach’ i wprowadzić następujący opis: gatunek telewizyjny poświęcony w całości zagadnieniom rynku księgarskiego, czyli książce jako systemowi, oraz otoczeniu tego systemu. W otoczeniu systemu książki można wymienić osoby, a więc m.in. autorów, wydawców, drukarzy, księgarzy, literaturoznawców, krytyków literackich, bibliotekarzy, celebrytów, osoby z ulicy oraz wszelkie instytucje związane z książką, tj. z jej produkcją, reklamą czy promocją (generalnie – z rozległą informacją o książce). Poruszane tam tematy dotyczą procesów bibliologicznych, tj. produkowania, upowszechniania i recepcji książek, czyli najogólniej mówiąc – funkcjonowania książek w społeczeństwie (w perspektywie zarówno historycznej, jak i bieżącej). W programach o książkach może występować jedna osoba (monolog), dwie (dialog), czy więcej (polilog). Wybrane książki są rekomendowane w formie statycznej rozmowy, wywiadu czy też atrakcyjnej wizualnie prezentacji multimedialnej itp.¹⁹. Wśród programów o książkach można wskazać dawniej emitowane *Telewizyjne Wiadomości Literackie*, czy dziś emitowaną *Xięgarnię*. Inne są natomiast programy o szeroko pojętej kulturze, w ramach których wydziela się miejsce dla filmu, teatru, książki itp., takich jak np. *Pegaz* (dawniej), czy *Tygodnik Kulturalny* (dziś).

Oferta programowa

Od początku istnienia Telewizji Polskiej w jej ramówce wydzielano stałe miejsce dla

¹² Por. A. Ostrowski, *Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata*, Wrocław 2007, s. 131.

¹³ Por. J. Bignell, J. Orlebar, *The Television Handbook*. Wyd. 3, London–New York, 2005, s. 59.

¹⁴ Por. W. Godzic, *Telewizja i jej...*

¹⁵ Por. J. Uszyński, *Telewizyjny pejzaż genologiczny*, Warszawa 2004, s. 131–139.

¹⁶ J. Dąbała, *Literatura w telewizji...*, s. 401.

¹⁷ Por. M. Ciechomska, *Deutschlands über Bücher*, „Zeszyty Telewizyjne” 2004, nr 5, s. 20.

¹⁸ Jedyne bibliolog Małgorzata Kowalska podała, że „audycja o tematyce książkowej oznacza ukazujący się systematycznie program literacko-publicystyczny, w którym książka traktowana jest jako przedmiot popularyzacji lub refleksji krytycznej”. Zob. M. Kowalska, *Jakakolwiek, dla kogokolwiek, gdziekolwiek – obecność książki w polskich mediach elektronicznych*, <http://eprints.rclis.org/17433/> [dostęp: 30.08.2013].

¹⁹ Por. S.D. Kotuła, *Przegląd telewizyjnych programów o książkach*, „Biblioteka Analiz” 2006, nr 27, s. 17–19.

publicystyki kulturalnej. Początek regularnej emisji TVP przypada na 25 października 1952 roku, godz. 19:00²⁰. Od tego momentu zaczęły się pojawiać programy poświęcone tematyce kulturalnej, w tym i książkowej, choć w początkowym okresie telewizja, jak również radio, film i teatr, nie odegrały w tym względzie większej roli, ponieważ funkcjonowały w „warunkach tworzenia się dopiero i organizowania ośrodków życia kulturalnego”²¹.

Najwcześniejszym, wyświetlanym regularnie, a poświęconym *stricte* książkom był, emitowany od końca lat pięćdziesiątych program przeznaczony dla dzieci i młodzieży pt. *Książki czekają na Ciebie*²². W latach sześćdziesiątych sektor audycji książkowych został znacznie rozwinięty. Powstała mająca dyskusyjny charakter *Panorama Literacka* pod redakcją Romana Samsela, z udziałem pisarzy i krytyków, w której podejmowano bieżącą problematykę twórczości oraz ruchu literackiego²³. Cykl był nadawany z różnych miast na żywo, w konwencji burzy mózgów, co niekiedy prowadziło do nieoczekiwanych zwrotów. Pewne wątki dyskusji pojawiały się samorzutnie, tym samym pojawiały się niekiedy również nieprzewidziane w scenariuszu spięcia²⁴. W tym czasie powstały także mniejsze formy cykliczne: *Lektury współczesne* – przegląd nowości literackich, *Felieton literacki* – z udziałem znanych twórców,

krytyków i teoretyków literatury²⁵. Do tego można dodać jeszcze program realizowany w formie wywiadu rzeki *Spotkania z pisarzem*, z prowadzącymi Aleksandrem Małachowskim i Ireną Dryll. „Autorzy celowo zrezygnowali z klasycznego wywiadu studyjnego na rzecz ujęć filmowych w naturalnych wnętrzach, co podkreślało autentyczność sytuacji, spontaniczność zachowań i wypowiedzi. Ten drugi efekt miały wywoływać także nieznanostwo pytań oraz ograniczona do minimum reżyseria. Z materiału znacznie dłuższego od czasu emisji montowano następnie wywiad”²⁶. Ten okres uzupełniają jeszcze takie cykle, jak „*Portrety* – program poświęcony wybitnym pisarzom i artystom”²⁷.

W latach siedemdziesiątych emitowany był *Ex Libris* pod redakcją Jerzego Porębskiego. „W ciągu 15–30 minut w skrótovej formie prezentowano recenzje 20–40 pozycji, z których większość była już niedostępna w księgarniach”²⁸. Niedługo później „statyczny, czysto informacyjny *Ex Libris* zastąpiły *Lektury Pegaza* w opracowaniu Niny Terentiew. W każdym odcinku łączono elementy recenzji z informacyjną prezentacją nowości wydawniczych, krótkimi interpretacjami utworów poetyckich, cytatami prozatorskimi w wykonaniu czołowych aktorów i z migawkami z życia literackiego”²⁹. W grupie programów o książkach w 1979 r. znalazł się program *Książki na późny wieczór*³⁰. Witold

²⁰ Por. J. Kończak, *Od Tele Echa...*, s. 17.

²¹ A. Mendykowa, *Popularność polskich pisarzy współczesnych w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej (próba analizy)*, „Roczniki Biblioteczne” R. XXIII (1979), s. 207.

²² Por. K. Pokorna-Ignatowicz, *Telewizja w systemie politycznym i medialnym PRL: między polityką a widzem*, Kraków 2003, s. 371.

²³ Por. A. Kozieł, *Za chwilę dalszy ciąg programu... Telewizja Polska czterech dekad 1952–1989*, Warszawa 2003, s. 83.

²⁴ Por. A. Kozieł, *Publicystyka w Telewizji Polskiej do 1989 r. Przegląd informacyjny*, „Studia Medioznawcze” 2002, nr 1, s. 96.

²⁵ Tamże, s. 83–84.

²⁶ Tamże, s. 96.

²⁷ J. Kończak, *Od Tele Echa...*, s. 59.

²⁸ A. Kozieł, *Za chwilę...*, s. 155–156.

²⁹ Tamże, s. 157.

³⁰ Tamże, s. 158.

Adamiec, publicysta i pracownik Biblioteki Narodowej, z powodu obfitości różnorodnych prezentacji książek na antenie wyraził pogląd, że „w latach 70. i dawniej radio, a nawet telewizja, literaturą stały”³¹.

W latach osiemdziesiątych w ofercie publicystyki kulturalnej w bloku audycji o książkach funkcjonowały następujące pozycje: *Magazyn literacki Pegaza*, *Literatura Polski Ludowej*, *Forum wydawców*, *Literatura w teatrze*³², a także o funkcji reklamowo-promocyjnej *Telewizyjny Informator Wydawniczy*³³. Audycja trwała około 15 minut, była emitowana na kanale TVP1 raz w tygodniu, w środy o stałej godzinie, tj. o 17:55.

Jak widać z tego szkicowego rysu w ciągu całego okresu 1952–1989 w ofercie programowej TVP pojawiały się raczej magazyny literackie poświęcone kulturze literackiej, natomiast programy o książkach (o kulturze książki) stanowiły rzadkość. Punktem wyjścia dla danego programu była przede wszystkim literatura, a ewentualna promocja książki znajdowała się na drugim planie.

W początku lat dziewięćdziesiątych programy o książkach również należały do rzadkości. Głównym celem audycji w większości przypadków było informowanie o ruchu literackim. Zagadnienia księgarsko-wydawnicze traktowano drugorzędnie. W tym okresie zaprzestano emisji *Telewizyjnego Informatora Wydawniczego*, a TVP1 rozpoczęła produkcję cyklu *Miniatura*

– *prezentacja książki*, który był nadawany około godz. 15:00. Daje się zauważyć, że po przemianach ustrojowych z roku 1989 w polskiej telewizji publicznej próżno było szukać wzmożonej aktywności w sferze produkcji programów poświęconych sprawom książki. Z jakich względów telewizji publicznej książka nie interesowała. Właśnie robiono wszystko, by wyeliminować ją ze szklanego ekranu. Tadeusz Górny³⁴ skrupulatnie wylicza, jakie warunki stawiał informacji o książce jeden z terenowych ośrodków TVP: „nie wolno pokazywać logo wydawcy, należy unikać prezentowania produktu końcowego, a ewentualne recenzje powinny być pozbawione elementów wartościujących”³⁵. Podobnie prezentowano nowości w *Pegazie*. Mirosław Spychalski podał, że prezentując tam książkę, starano się nie pokazywać nazwy oficyny wydawniczej, ponieważ promocja miała dotyczyć autora, ewentualnie tekstu, a nie wydawnictwa³⁶.

W *Polskiej bibliografii literackiej* zarejestrowano audycję *Księgarnia Dwójki* (TVP2, przykładowa data emisji 12.02.1991) – był to trzydziestominutowy program, w którym rozmawiano o twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego³⁷. Natomiast na kanale TVP1, pod koniec 1992 roku, rozpoczęto nadawanie trwającego około 15 minut cyklu *Kultura i my – dookoła książki*, w którym omawiano największe światowe encyklopedie³⁸.

Zasadnicze zmiany rozpoczęły się w latach 1993–1994. Wtedy stacja Polsat, jako jedna

³¹ T. Bartel, *Promocja książki – czy to możliwe?*, „Wydawca” 2000, nr 6, s. 4–5.

³² Por. J. Kończak, *Od Tele Echa...*, s. 241.

³³ Por. A. Kozieł, *Za chwilę...*, s. 242.

³⁴ Mowa o Tadeuszu Górnym, redaktorze kilku popularnych audycji książkowych emitowanych w kolejnych latach.

³⁵ K.M., *Ludzie książki: Tadeusz Górny*, „Rzeczpospolita”, dod. „Plus Minus” 1995, nr 15.

³⁶ Por. D. Szczepańska, *W stronę dokumentu: z Mirosławem Spychalskim, szefem redakcji „Pegaza”*, rozmawia Danuta Szczepańska, „Megaron. Biuletyn Nowości Wydawniczych” 1995, nr 12, s. 27. Dopiero w XXI wieku redaktorzy odeszli zupełnie od tych praktyk na rzecz podawania rzetelnych informacji o wydawcy, choćby w celach identyfikacyjnych.

³⁷ *Polska bibliografia literacka*, <http://pbl.ibl.poznan.pl/dostep/> [dostęp: 25.05.2013].

³⁸ Repertuar TVP1, „Głos Pomorza” 1992, nr 213, s. 5.

z pierwszych, wyprodukowała kilka cykli o tematyce książkowej. W grudniu 1993 roku nadano cykl *Pół metra książek*. Taka nazwa serii wzięła się od pewnego klienta, który zażyczył sobie w jednej z księgarni, aby sprzedano mu pół metra książek o wysokości nieprzekraczającej siedemdziesięciu centymetrów, bo właśnie tyle wolnego miejsca miał na nowo zakupionym regale³⁹. Z wywiadu udzielonego przez Górnego dla „Wydawcy” można się także dowiedzieć, że to on był pomysłodawcą tego cyklu⁴⁰. Program trwał pół godziny, co jego zdaniem, jak na ówczesne czasy, było stanowczo za długo. Następną audycją był *Piątek z książką*, a od października 1994 roku rozpoczęto emisję cyklu *Książki z górnej półki*, której gospodarzem został Górny⁴¹. W programie omawiano nowości i wydarzenia na rynku książki. Dodatkowo, w czasie trwania Międzynarodowych Targów Książki „Megaron”, czyli producent *Książek z górnej półki*, przygotowywał w ramach *Studia targowego* codzienne piętnastominutowe programy, również transmitowane w Polsce⁴².

Rok 1993 obfitował w produkcje tematyczne, np. seria *Słowa i twarze* (TVP2) – program poświęcony twórczości jednego pisarza, np. Józefa Mackiewicza, Jerzego Giedroycia czy Mirona Białoszewskiego⁴³, a także cykl *Portrety współczesnej prozy* w reżyserii Tomasza Lengrena, a tworzony z udziałem krytyków literackich skupionych wokół miesięcznika „Twórczość”. W audycji *Portrety współczesnej prozy* prezentowano twórczość młodych pisarzy (debiutantów), jak np. Andrzeja Łuczeńczyka, Krystyny Sakowicz, Dariusza Bitnera, Jerzego

Łukosza, Krzysztofa Bieleckiego. Następnie inscenizowano fragment książki, rozmawiano z autorami oraz zamieszczano wypowiedzi krytycznoliterackie⁴⁴.

Choć w telewizji publicznej nadal dominowały programy bardziej literackie, to jednak coraz częściej zaczęto wprowadzać doń treści dotyczące kultury książki, a w latach 1993–1994 zaczęły się również pojawiać programy *stricte* książkowe. Cztery z nich wskazała i krótko scharakteryzowała dziennikarka Urszula Domańska. Wśród nich znalazł się emitowany na kanale TVP1 *Klub Dobrej Książki*. Prowadzącym był Jędrzej Dutkiewicz. Program nadawano raz na dwa tygodnie o godz. 11:20. Prezentowano tam od kilku do kilkunastu nowości oraz książek, które dopiero miały się ukazać, a wszystkie tytuły przywołane w jednym odcinku były podporządkowane jednemu głównemu tematowi, np. literaturze dla dzieci. W *Klubie Dobrej Książki* pojawiali się specjaliści recenzenci, którzy wydawali książkom również opinie negatywne. Kolejnym cyklem były *Miniaturowe Literackie* pod redakcją Hanny Etemadi, emitowane w poniedziałki, po Teatrze Telewizji, a powtarzane na kanale TV Polonia. W *Miniaturowych Literackich* omawiano jedną książkę. Program był dotowany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, a czasami także przez Polską Izbę Książki. Swoje aktualności mogły tam demonstrować rozmaite oficyny wydawnicze. Wtedy jednak musiały zapłacić za promocję jednego tytułu 5 mln ówczesnych złotych⁴⁵. W TVP2 transmitowano również cykl *Moje książki*, przygotowywany przez Grażynę Banaszkiwicz.

³⁹ Por. *Rozmowa z górnej półki: wywiad z Tadeuszem Górnym o historii i dniu dzisiejszym jego autorskiego programu telewizyjnego*, „Wydawca” 2004, nr 9, s. 4.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Por. K.M., *Ludzie książki...*

⁴² Por. Ł.G., *Tytuły branżowe*, „Rzeczpospolita”, dod. „Plus Minus” 1995, nr 19.

⁴³ Por. *Polska bibliografia...*

⁴⁴ Por. K. Niedziela, *Poczytaj, mi telewizjo!*, „Przegląd Tygodniowy” 1993, nr 22, s. 17.

⁴⁵ Por. U. Domańska, *Książka w radiu i telewizji*, „Notes Wydawniczy” 1994, nr 7/8, s. 16–20.

Audycja była emitowana raz w miesiącu, w poniedziałki o godz. 15:00. Osoby znane i medialne, m.in. artyści, pisarze, politycy opowiadali o swoich literackich fascynacjach, domowych bibliotekach, dawniejszych i dzisiejszych lekturach⁴⁶. Na koniec audycji zadawano zagadkę literacką, a wśród autorów poprawnych odpowiedzi losowano nagrodę książkową⁴⁷. W tym okresie pojawił się także *Magazyn Kulturalny*, który systematycznie informował o nowościach rynku księgarskiego⁴⁸.

W telewizji publicznej kolejny zwrot nastąpił w roku 1995, kiedy pojawiło się kilka nowych magazynów kulturalnych. Publicystka Agnieszka Dajbor na pierwszym miejscu wymieniła 4,5-minutowy klip książkowy (TVP1), który miał być przewodnikiem po rynku wydawniczym. W każdym odcinku miały się znaleźć hasłowe rekomendacje około dziesięciu ważnych książek danego tygodnia. Osobami doradzającymi miały być m.in. Andrzej Paczkowski, Tomasz Strzembosz, Marcin Król, o. Jacek Salij, Zygmunt Kubiak, Jan Błoński, Tomasz Burek. Na emisję wybrano dni od środy do piątku, nie ustalając jednak dokładnej godziny emisji, a to dlatego, że program pomyślano jako kilkakrotnie powtarzany dżingiel, czyli przerywnik między programami. Na tematykę wybierano ambitniejszą literaturę, toteż w programie nie rekomendowano powieści popularnych, np. kryminalnych, sensacyjnych, jak również książek dla dzieci⁴⁹.

Drugim nowym cyklem były *Sądy i przesądy* (TVP1), czyli *talk-show* o książkach⁵⁰.

W zamierzeniu twórców program miał być polską wersją słynnego francuskiego *Apostrophes*. Prowadzącym był Cezary Michalski. W audycji skupiano się na nowościach z zakresu humanistyki prezentowanych podczas rozmowy prowadzącego z jej autorem.

Z kolei w TVP2 pojawił się *Magazyn Literacki*. Program przygotowali Grażyna Bryżuk oraz Jerzy Kapuściński, natomiast czołówkę zrobił reżyser filmów animowanych Piotr Dumala⁵¹. Program w zamierzeniach reżysera Dumala miał być i do oglądania, i do słuchania. Tematyka audycji miała dotyczyć tylko nowości wydawniczych. Planowano, aby dyskusje polegały na szybkiej wymianie zdań, dyskutantów filmowano na kontrplanach (np. naprzemienne pokazywanie siedzących *vis-a'-vis* osób). *Magazyn* trwał około 30 minut, a przy jego realizacji uczestniczyli historycy literatury: Jan Tomkowski, Anna Nasiłowska, a także recenzentka „Gazety Wyborczej” Helena Zaworska oraz tłumaczka Anna Kołyszko i księgarz Czesław Apiecionek. *Magazyn Literacki* emitowano do 1999 roku⁵². Podsumowując, „Program I stawia na autorytety i elitarne rozmowy, Program II na atrakcyjny wizualnie magazyn literacki”⁵³. Do tego wyliczenia trzeba dodać jeszcze serię *Kultura duchowa narodu* oraz wyemitowane po raz pierwszy we wrześniu 1995 roku *Miniatury* – cykl omówień jednej książki, który *notabene* przetrwał rok. Był to rodzaj filmowych felietonów o nowościach książkowych, a za prezentowane tam tytuły wydawca musiał zapłacić

⁴⁶ Tamże, s. 17.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Por. A. Dajbor, *Czy Cezary Michalski zostanie polskim Bernardem Pivot?*, „Gazeta Wyborcza” – „Kultura” 1995, nr 195, s. 8.

⁵⁰ Por. M.A. Kowalski, *Kultura na cmentarzu* (fragment), „Opcja na prawo” 2002, nr 11, http://www.opcja.pop.pl/index.php?id_artykul=202 [dostęp: 1.03.2009].

⁵¹ Por. W. Adamiec, *Po wakacjach, po jagodach*, „Notes Wydawniczy” 1995, nr 11, s. 50.

⁵² Por. M.A. Kowalski, *Kultura na...*

⁵³ Por. A. Dajbor, *Czy Cezary...*, s. 8.

500 złotych⁵⁴. W tym samym roku nadawano również *Kwadrans o książce* (WOT) i parominutowe serie *Telemegaron* (Polsat)⁵⁵.

W 1996 roku na kanale TV Polonia nadano pierwsze odcinki cyklu pt. *Telewizyjne Wiadomości Literackie*⁵⁶. Program pojawiał się również na kanałach TVP1 i TVP2⁵⁷. Redaktorem prowadzącym był literaturoznawca, historyk literatury, krytyk, eseista, poeta i tłumacz z Uniwersytetu Wrocławskiego prof. Stanisław Bereś. Pomimo chwilowego zawieszenia produkcji tego cyklu w 2001 roku⁵⁸ *Telewizyjne Wiadomości Literackie* nadawano do roku 2010 i był to program o książkach o najdłuższym rodowodzie w Telewizji Polskiej. Powodem zdjęcia audycji z anteny była trudna sytuacja finansowa Dwójki⁵⁹. Program trwał około trzydziestu minut, a w 2000 roku osiągnął oglądalność na poziomie 2–3,4% (ponad milion widzów)⁶⁰. W audycji m.in. informowano o nowościach literackich i nagrodach przyznanych pisarzom. Przeprowadzano w plenerze wywiady z autorami książek; recenzowano wybrane tytuły, a także odczytywano ich fragmenty.

W *Polskiej bibliografii literackiej* odnotowano, że TVP1 wyemitowała również wiele około dwudziestominutowych odcinków serii *Książki, które wstrząsnęły światem*⁶¹ (TVP1), a także serię *Współczesna proza polska* (TVP1)⁶².

We wrześniu 1997 roku pojawiło się *Czytadło* (do marca 1999 roku) – program informacyjny o nowościach książkowych, kręcony w formie wideoklipu⁶³. W 1999 roku na antenie TVP swoją premierę miał cykl *Witryny*, emisję zakończono również w 1999 roku. Na miejsce tego magazynu we wrześniu tego samego roku wprowadzono do ramówki *Białe kruki*. Program został równie szybko zdjęty z anteny. Krytycy programu negowali głównie animacje komputerowe, na których opierał się cały cykl, w rezultacie czego dyskutanci mieli zbyt mało czasu na zabranie głosu. Dodatkowo w programie zgromadzono widownię, którą stanowiła młodzież⁶⁴. W tym samym roku powstała pierwsza odsłona cyklu *Co czytać*. Audycja realizowana w studiu była poświęcona nowościom wydawniczym, miała charakter rozmowy z pisarzami i tłumaczami literatury, a emitowano ją na antenie OTV Lublin do roku 2001⁶⁵.

Dekada lat 90. obfitowała w różnorodne produkcje telewizyjne poświęcone zagadnieniom rynku książki. Tytuły tych produkcji jasno sugerowały odbiorcy, jakie treści będą zawierać. Programy emitowano (wraz z powtórkami) o rozmaitych godzinach – od wczesnorannych, południowych, popołudniowych, do wieczornych. Prezentowano literaturę ambitną oraz

⁵⁴ Por. M.A. Kowalski, *Kultura na...*

⁵⁵ Por. W. Adamiec, *Pod gruszą, pod lipą, pod Psią Gwiazdą*, „Notes Wydawniczy” 1995, nr 9, s. 36.

⁵⁶ Program pojawił się dokładnie w lutym 1996 roku i był nadawany głównie na antenie wrocławskiej telewizji regionalnej oraz na TV Polonia. Por. M.A. Kowalski, *Kultura na...*

⁵⁷ Por. A. Kołodyńska, *Jubileusz najstarszego w TVP programu o książkach: Telewizyjne Wiadomości Literackie*, „Gazeta Wyborcza” 2006, dod. „Gazeta Telewizyjna”, nr 35, s. 8.

⁵⁸ Por. J. Olech, *Jest pokój, jest telefon...*, „Gazeta Wyborcza” 2001, dod. „Gazeta Telewizyjna”, nr 262, s. 8.

⁵⁹ Por. D. Subbotko, *W TVP karczuja książki*, „Gazeta.pl”, http://wyborcza.pl/1,75478,8894947,W_TVP_2_karczuja_książki.html#ixzz19xZp4HSO [dostęp: 9.02.2011].

⁶⁰ Por. Stanisław Bereś, <http://www.stanislawberes.pl/> [dostęp: 1.07.2013].

⁶¹ Cykl ten w 2009 roku nadawała stacja TVP Historia, np. 19 I 2009, godz. 16:40.

⁶² Por. *Polska bibliografia...*

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Por. T. Skoczek, *Telewizja regionalna*, Kraków 2002, s. 85.

aktualności rynku wydawniczego. Twórcami audycji, prowadzącymi, a także zaproszonymi gośćmi byli głównie specjaliści branżowi, tj. literaturoznawcy, krytycy literaccy, literaci, księgarze, znawcy rynku księgarskiego itp. Programy o książkach przyjmowały formy od krótkich, kilkuminutowych klipów, po dłuższe, nawet trzydziestominutowe magazyny. Co zrozumiałe, w zależności od przeznaczonego czasu antenowego, występowała tam jedna lub kilka osób, a zatem widz zapoznawał się z prezentacjami wybranych tytułów, wywiadami, rozmowami itd. W tej grupie programowej pojawiały się zarówno efemerydy, jak i audycje, które przetrwały wiele lat. Ważne jest również to, że do promocji książki i czytelnictwa włączyły się nowo powstałe stacje komercyjne. Dodatkowo, w ramach niektórych audycji, umożliwiono wydawcom odpłatne reklamowanie własnej oferty.

W dniu 27 kwietnia 2000 roku wyemitowano po raz pierwszy w TVP cykl *Książki z górnej półki*, poświęcony promocji czytelnictwa oraz informacji o książce – z prowadzącym, znanym z Polsatu, redaktorem Tadeuszem Górnym⁶⁶. W programie krótko recenzowano jedną lub dwie książki. Początkowo były to trzyminutowe prezentacje (podobnie jak w Polsacie). W kolejnych latach cykl wzbogacano o takie audycje jak *Książka tygodnia* (od 2001 roku), *Książka*

dla malucha (od 2002 roku) oraz *Książka miesiąca* (od 2004 roku)⁶⁷. Medioznawca Tadeusz Skoczek *Książki z górnej półki* scharakteryzował następująco: „codzienny program o nowościach wydawniczych”⁶⁸. W tym okresie wyemitowano też pierwszy odcinek audycji *Dobre książki* (TVP1), jednej z ważniejszych pozycji tego bloku. *Dobre książki* nadawano w latach 2001–2004 w TVP1⁶⁹. Program ukazywał się dwa razy w miesiącu, późnym wieczorem (pomiędzy 22:00 a 24:00), w poniedziałki⁷⁰; był realizowany w studiu i trwał 40 minut⁷¹. *Dobre książki* określano jako polski odpowiednik *Kwartetu Literackiego*⁷². Gospodarzy programu było troje. W ciągu całego okresu nadawania *Dobrych książek* w ich roli występowały różne osoby. Od początku 2001 roku do czerwca 2002 roku byli to krytycy literaccy, publicyści, literaci, pisarze: Kazimiera Szczuka, Tomasz Łubieński, Witold Bereś⁷³. Potem także m.in. Kinga Dunin, Tomasz Łubieński i Paweł Dunin-Wąsowicz (maj 2004 rok)⁷⁴. Program przybierał formę rozmowy o książce.

Poza tym ważnym debiutem, oferta publicystyki kulturalnej z lat 1999–2001 na falach samej tylko Telewizji Regionalnej stanowiła 42 różne cykle, choć niekoniecznie *stricte* książkowe⁷⁵. Obecność audycji książkowych w paśmie regionalnym, jak np. *Książek z górnej półki*, dobrze wróżyła recepcji tego typu

⁶⁶ Por. „*Książki z górnej półki*” *mają 5 lat*, „Biblioteka Analiz” 2005, nr 10, s. 30.

⁶⁷ Por. *Wydawca*, <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=2&dzial=0&poddzial=0&id=241> [dostęp: 20.02.2009].

⁶⁸ T. Skoczek, *Telewizja regionalna...*, s. 86.

⁶⁹ Pierwszy odcinek serii *Dobre książki* wyemitowano 30 kwietnia, na podstawie: Kazimiera Szczuka, http://www.zgapa.pl/zgapedia/Kazimiera_Szczuka.html [dostęp: 17.03.2009].

⁷⁰ Por. K. Masłoń, *Gdzie są dobre książki?*, „Rzeczpospolita” 2003, nr 72.

⁷¹ Na podstawie sprawozdania KRRiT: *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji za rok 2003*, s. 101, <http://www.krrit.gov.pl/bip/Portals/0/sprawozdania/spr2003/inf2003.pdf> [dostęp: 17.03.2009].

⁷² „*Lepsze Książki*” zamiast „*Dobrych Książek*” w TVP Kultura, <http://www.ksiazka.net.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=4477> [dostęp: 28.05.2013].

⁷³ *Strona domowa Witolda Beresia*, http://www.beres.pl/dobre_ksiazki.html [dostęp: 17.03.2009].

⁷⁴ Na podstawie: „*Spinacz*” 2004, nr 12, s. 15.

⁷⁵ Por. T. Skoczek, *Telewizja regionalna...*, s. 15–16.

⁷⁶ Por. Tamże, s. 8.

programów, bowiem w 2000 roku TVP3 obejmowała swym zasięgiem 60% powierzchni kraju i 82,8% ludności⁷⁶.

Rok 2001 jest też startowym dla cyklu przeznaczonego dla dzieci pt. *Bajeczki Jedyneczki*. Tę trwającą ok. 10 minut audycję nadawano nieregularnie, kilka razy w tygodniu w stacji TVP1, ok. godz. 9:40⁷⁷. W 2002 roku miała miejsce pierwsza odsłona cyklu *Książka dla dzieci (Książka dla malucha)*⁷⁸, programu tworzonego w ramach produkcji *Książki z górnej półki*, a przeznaczonego dla najmłodszych telewidzów⁷⁹. W programach przeznaczonych dla dzieci odczytywano fragment książki wybranej do prezentacji. W tym samym roku na antenie TVP3 pojawił się też cykl *Księgozbiór*, w którym kilku prowadzących, m.in. pisarz i publicysta Krzysztof Teodor Toeplitz, rozmawiało z zaproszonymi do studia autorami o ich książkach⁸⁰.

Zakończenie

Od początku istnienia telewizji w Polsce wydzielano w niej ważne miejsce dla programów z bloku publicystyki kulturalnej. Niekiedy poświęcano je szeroko pojętej kulturze, literaturze (w tym także książce); innym razem dedykowano głównie sprawom książki. Telewizja Polska, a później także stacje komercyjne, podejmowały działania na rzecz promocji książki i czytelnictwa, emitując rozmaite cykle telewizyjne przybierające formy od najprostszych kilkuminutowych po rozbudowane kilkudziesięciminutowe magazyny.

Można odnieść wrażenie, że przed rokiem 1989 więcej było programów poświęconych ruchowi literackiemu, tzn. programów, w których omawiano twórczość pisarzy (ich dzieła literackie), pośrednio zaś wskazywano na książki (konkretne wydania). Dopiero od lat 70. dało się obserwować wzmożoną aktywność TVP w zakresie tworzenia audycji skupionych na prezentacjach nowości rynku wydawniczego. Początkowo programy przybierały postać rozmów o literaturze i wywiadów z pisarzami. Później ten schemat zaczęto stopniowo uzupełniać i zastępować krótkimi recenzjami i prezentacjami książek dostępnych w obiegu księgarskim. Ten stan utrzymywał się również w latach 80. Obok rozbudowanych magazynów literackich telewizzowie otrzymywali skrótowe informacje o nowościach rynku księgarsko-wydawniczego. Po roku 1989 ofertę TVP zaczęto wzbogacać cyklami poświęconymi prezentacji jednej książki. Rozszerzono repertuar wykorzystywanych form narracyjnych – poza skrótowymi recenzjami i prezentacjami książek wprowadzono dżingiel książkowy oraz wyprodukowano *talk-show* o książkach. Wśród osób obecnych na wizji, poza krytykami literackimi i literaturoznawcami, zaczęli się pojawiać specjaliści z branży wydawniczo-księgarskiej, tj. wydawcy, księgarze, ale także osoby znane i medialne. W ramówkach TVP nadawano krótkie formy cykliczne informujące o jednej lub dwóch nowo wydanych książkach, jak również blisko półgodzinne magazyny o rozbudowanej

⁷⁷ Por. S.D. Kotuła, *Przegląd telewizyjnych programów...*, s. 17; *Spoleczne oddziaływanie współczesnej książki: wybory czytelnicze*, red. J. Chruścińska, E. Kubisz, Warszawa 2002, s. 25.

⁷⁸ W sprawozdaniu TVP można przeczytać, że w 2002 roku program emitowano regularnie raz w miesiącu w regionalnej Trójce. Por. *Informacja o podstawowych...*, s. 107.

⁷⁹ Por. *Informacja o podstawowych...*, s. 106, <http://www.krrit.gov.pl/bip/Portals/0/sprawozdania/spr2003/inf2003.pdf> [dostęp: 04.07.2009].

⁸⁰ Por. *Telewizyjny księgozbiór*, <http://ksiazki.wp.pl/tytul,Telewizyjny-ksiegozbior,wid,2506,wiadomosc.html?tid=111394> [dostęp: 31.08.2013]; W. Adamiec, *Zabije mnie ktoś albo ja kogosik!*, „Notes Wydawniczy” 2003, nr 5, s. 42.

strukturze, w której prezentowano zarówno nowości wydawnicze, jak i bieżące wydarzenia ze świata literackiego oraz wywiady z pisarzami.

Nie da się wskazać jednolitych schematów formalnych powielanych w wielu audycjach, chyba że przyjąć, że sama rozmowa o książce kilku osób (tzw. „gadające głowy”) byłaby takim schematem. Jednakże gdyby przeanalizować przebieg rozmowy; scenariusz, w której się odbyła; profesję osób biorących w niech udział; cel i realizowane strategie dyskursywne rozmówców, to okazałoby się, że programy były oryginalne. Zauważalne jest więc raczej to, że reżyserzy i pomysłodawcy programów o książkach starali się wprowadzać nieszablonowe rozwiązania, dodając np. animację multimedialną do audycji realizowanej w formie statycznej rozmowy. Podsumowując, oferta

programowa ewoluowała, wykorzystując coraz nowsze możliwości warsztatowe technologii telewizyjnej, kreatywność i wyobraźnię swoich twórców oraz niekiedy doświadczenia telewizji zachodnich.

W publikacjach poruszających zagadnienie oferty programowej polskich stacji telewizyjnych zasadniczo nie wydziela się audycji tylko książkowych. Autorzy, wyliczając programy promujące książki i czytelnictwo, często wskazują na programy kulturalne, literackie i edukacyjne. Jeśli dodamy do tego, że w dyskursie publicznym od wielu lat funkcjonuje przekonanie o małej ilości i niskiej jakości audycji o książkach, to wyłania się obraz sugerujący, że tak naprawdę nie ma czemu poświęcać uwagi. Ten artykuł powstał też między innymi po to, aby pokazać, że wcale tak nie jest...